MAX TREU
Καθηγητοῦ τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου

ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΙ ΣΑΠΦΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΚΑΙΟΥ*

Εἰσήγησις τοῦ Κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, Παναγιώτου Ν. Πατριαρχέα.

Κύριε Πρύτανι,
Κύριοι συνάδελφοι,
Κυρίαι καὶ Κύριοι,
Ἀγαπητοὶ φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριαι,

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν, διότι ἔχει κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ὡς ὁμιλητὴν αὐτῆς τὸν διαπρεπῆ ἐπιστήμονα καὶ ἀγαπητὸν συνάδελφον, τὸν Καθηγητὴν τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, τοῦ ὀνομαστοῦ τούτου Κέντρου τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, κ. MAX TREU.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Treu πραγματοποιεῖ εἰς τὴν πατρίδα μας περιοδείας δι' ἐπιστημονικοὺς σκοπούς, εἰς Εὔβοιαν, Βοιωτίαν, Φωκίδα, Αἴγιναν, Θήραν, Λέσβον καὶ Πελοπόννησον.

Εἶναι ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων συγχρόνων Ἑλληνιστῶν καὶ εἰδικὸς ἑρμηνευτὴς τῆς ἑλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους.

Ὡς γνωρίζετε, ἐκ τῶν ἡμετέρων, ὁ διαπρεπὴς συνάδελφος Καθηγητὴς κ. Στυλιανὸς Κορρές, Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου, εἶναι ὡσαύτως εἰδικὸς ἑρμηνευτὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ ἔχει μέχρι τοῦδε δημοσιεύσει τὸν Θέογνιν καὶ περαιτέρω ἔχει προγραμματίσει τὴν ἔκδοσιν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων Λυρικῶν.

Ὁ διακεκριμένος ξένος μας, Καθηγητὴς κ. Max Treu, ἔχει γεννηθῆ ἐν ἔτει 1907 εἰς τὴν Λεττωνίαν. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, εἰς τὴν Ρίγαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λιψίας, κλασσικὴν Φιλολογίαν, Ἀρχαιολογίαν καὶ Ἱστορίαν.

---

* Διάλεξις γενομένη τὴν 26ην Μαρτίου 1969 ἐν τῷ Ἀμφιθεάτρῳ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διὰ τὰς γλωσσικὰς καὶ φραστικὰς διορθώσεις ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω ὁλόκληρον σειρὰν φιλοφρόνων ἀρωγῶν, ἐν πρώτοις δὲ τὸν καθηγητὴν κ. Κ. Μερεντίτην. Οὐδὲν μετέβαλον ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ κειμένου, προσέθηκα μόνον σημειώσεις τινάς.

Ἐν ἔτει 1940/1941 ὑπηρέτησεν ὡς Βοηθὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας.

Ἐν ἔτει 1941 ἐστρατεύθη καὶ ὑπηρέτησεν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Μέτωπον.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1945 ἐτραυματίσθη κατὰ τὰς μάχας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν.

Ἀπὸ τοῦ 1946 ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς τὸ Μόναχον. Τῷ 1952 ἐγένετο Ὑφηγητὴς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου μὲ τὸ ἔργον: «Von Homer zur Lyrik. Wandlungen des Weltbildes im Spiegel der Sprache» (= Ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Μεταβολαὶ τῆς εἰκόνος περὶ τοῦ κόσμου ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς γλώσσης) (εἰς 2αν ἔκδ. 1966). Ἀπὸ τοῦ 1958 ὑπηρετεῖ ὡς Καθηγητὴς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου.

Ἤδη ἐπισκέπτεται δι' ἕκτην φορὰν τὴν πατρίδα μας.

Τῷ 1961 κληθεὶς παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου Goethe ὡμίλησε περὶ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὁμοίως ὡμίλησεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Treu ἔχει πολλὰ καὶ καλὰ δημοσιεύματα.

Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω τοὺς τίτλους των. 1) Σαπφώ. Τὰ Ἅπαντα (Ἑλληνικὸν κείμενον. Γερμανικὴ Μετάφρασις καὶ ἑρμηνευτικὸν ὑπόμνημα), 4η ἔκδοσις 1968.

2. Ἀλκαῖος. Ὁμοίως. Κείμενον - Μετάφρασις. Ἑρμηνευτικὸν ὑπόμνημα, 2α ἔκδοσις 1963.

3. Ἀρχίλοχος Ὁμοίως.

4) Μενάνδρου Δύσκολος. Ὁμοίως ἔχει δημοσιεύσει εἰς τὴν Real-Encyklopädie τοῦ Payly - Wissowa ἀρκετὰ ἄρθρα. Ἀναφέρω τὸ ἄρθρον «Ἀθηναίων Πολιτεία» τοῦ Ψευδο-Ξενοφῶντος καὶ Προσθήκας εἰς 6 Λυρικοὺς ποιητάς.

Ὁμοίως ἔχει δημοσιεύσει καὶ ἄλλας μελέτας ὑπὸ τοὺς τίτλους:

Ἱστοριογραφία. — Ἡ μεγάλη ῥήτρα. — Ἀθῆναι καὶ Μῆλος. — Ἀθῆναι καὶ Καρχηδών. — Διεθνὲς Δίκαιον παρὰ Θουκυδίδῃ. — Λέξεις περὶ αἰωνιότητος εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. — Δίγλωσσος Καρικὴ ἐπιγραφὴ ἐν Ἀθήναις. — Σαπφὼ - Σιμωνίδης: Νόμος βασιλεὺς (Πίνδαρος). — Ὁ Ὕμνος τοῦ Διὸς τοῦ Αἰσχύλου. — Θεόκριτος. — Αὐτομαρτυρίαι ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν.

Ὁ διαπρεπὴς ξένος μας εἶναι ἐξαίρετος φιλέλλην καὶ συνεχίζει τὴν μεγάλην καὶ μακρὰν παράδοσιν τοῦ φιλελληνισμοῦ τοῦ Μονάχου.

Γνωρίζει ἄριστα καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ θὰ μᾶς ὁμιλήσῃ κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην — καὶ εἶναι τοῦτο δεῖγμα τῆς ἐξαιρέτου ἀγάπης του πρὸς τὴν πατρίδα μας — εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικήν. Τὸ θέμα του εἶναι:

«Νεώτερα περὶ Σαπφοῦς καὶ Ἀλκαίου».

Θὰ μᾶς ἀναπτύξῃ τὰ νεώτερα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔχουν προκύψει ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν νεωστὶ εὑρεθέντων ἐν Αἰγύπτῳ παπύρων, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου.

Παρακαλῶ τὸν Καθηγητὴν κ. Max Treu νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑΣ

Κύριε Πρύτανι,
Κύριε Κοσμῆτορ,
Φίλοι Κύριοι συνάδελφοι,
Κυρίαι καὶ Κύριοι
πρὸ πάντων οἱ νέοι, «ἡ ἄνοιξις τοῦ ἔθνους» κατὰ τὸν Περικλέα,

Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διὰ τὴν τιμήν, ὅτι μὲ προσεκάλεσεν εἰς ταύτην τὴν διάλεξιν, ξένον, ἐλθόντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκ τῆς Γερμανίας ἁπλῶς καὶ τουριστικῶς, καὶ τώρα ἀπροετοίμαστον δι' ἐπιστημονικὰ ἔργα.

Πρέπει ὅμως, καθ' ὅσον ἀντιλαμβάνομαι ἐγώ, εἷς κλασσικὸς φιλόλογος καὶ φιλέλλην νὰ ἐπιδεικνύῃ ἑαυτὸν πάντοτε παρεσκευασμένον, ἵνα ἀποδίδῃ εἰς τοὺς σημερινούς, τοὺς νέους Ἕλληνας, τὴν χάριν τὴν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὀφειλομένην, καθ' ὅσον ἠμπορεῖ.

Οὕτω δέχομαι εὐχαρίστως τὴν τιμητικὴν πρόσκλησιν, ἀλλὰ ζητῶ τὴν συγγνώμην πάντων ὑμῶν· τὴν συγγνώμην τῶν ἐπιστημόνων, ὅτι παραβαίνω ἐδῶ τὸν ἄγραπτον νόμον, τοῦ νὰ μὴ ὁμιλῇ κανεὶς εἰς τὰς τοιαύτας διαλέξεις περὶ δημοσιευμένων ἤδη σπουδῶν του ἀλλὰ πάντοτε περὶ νέων· τὴν συγγνώμην τῶν ἄλλων, διὰ τὰ λάθη τῆς γλώσσης, διὰ τὴν Ἐρασμιακὴν προφορὰν ἀρχαίων κειμένων καὶ διὰ τὸ αὐτοσχέδιον καὶ ἀτελὲς τῆς μελέτης.

Ἔρχομαι εἰς τὸ θέμα μας, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ μελετήσωμεν μερικῶς περὶ δύο ἀρχαίων λυρικῶν ποιητῶν, τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων δὲν ἐσώθησαν — ὥσπερ τὸ ἓν μόνον βιβλίον τῶν Πινδαρικῶν Ἐπινικίων — λόγῳ τῆς Βυζαντινῆς μεταγραφῆς τῶν χειρογράφων τοῦ μέσου αἰῶνος. Δὲν ἔχομεν τοιαῦτα χειρόγραφα μεσαιωνικὰ μὲ τὴν ἐννεάβιβλον ποίησιν τῆς Σαπφοῦς, μὲ τὰς ὀκτὼ βίβλους τοῦ Ἀλκαίου, ὧν ἑκάστη περιεῖχε στίχους περισσοτέρους τῶν χιλίων.

Σχεδὸν ὁλόκληρος ἀπώλετο, ἴσως καὶ κατεκαύθη εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αἰῶνας, ἡ ἀρχαία λυρικὴ ποίησις, οὐχὶ μόνον τὰ ἔργα τῶν μικροτέρων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐννέα «ἐγκριθέντων» ἐξαιρέτων [1] — λέγω τούς: Ἀλκμᾶνα, Ἀλκαῖον, Ἀνακρέοντα, Σαπφώ, Στησίχορον, Σιμωνίδην, Ἴβυ-

1. Περὶ τοῦ παλαιοῦ ἐπιμάχου ζητήματος τῆς Φιλολογίας, ἂν ὑπῆρξεν «Ἀλεξανδρινὸς Κανὼν» τῶν ἐννέα (βραδύτερον, μὲ τὴν προσθήκην τῆς Κορίννης, δέκα) λυρικῶν ποιητῶν — ὅπερ ὁ Wilamowitz συμφωνῶν τῷ Page ἐπιμόνως ἠρνήθη, ἐνῷ ὁ Stroux, ὁ Radermacher, ὁ Regenbogen κ.ἄ. ὑπεστήριξαν μεθ' ἱκανῆς τεκμηριώσεως — πρβλ. νῦν R. Pfeiffer, History of Classical Scholarship, 1968, 205 κέξ. Ὁ Pfeiffer ἔχει ὑποδείξει ὅτι ὁ ὅρος κανὼν δὲν εἶναι ἀρχαῖος, ἀλλ' εἰσήχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ D. Ruhn-

κον, Πίνδαρον, Βακχυλίδην — τοὺς ὁποίους ἐμελέτησαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ — ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ἄλλοι — κάμνοντες ἐκδόσεις, συγγράφοντες ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα καὶ ἱστορικὰς βιογραφίας.

Δι' ἡμᾶς, ὥσπερ εἴδομεν, ἡ παράδοσις τῶν λυρικῶν ἔγινε διακεκομμένη, διεσπασμένη· γνωρίζομεν καὶ ἔχομεν δύο ἢ τρία μόνον ποιήματα ὁλόκληρα καὶ ἀποσπάσματα πολλά, ἀλλὰ μικρά.

Χαίρομεν ὅμως, διότι ἡ παπυρολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, τοῦ ἡμετέρου, εὐτυχῶς κατ' ἔτος σχεδὸν φέρει εἰς φῶς νέα κείμενα τῆς ποιήσεώς των καὶ νέα τεκμήρια βιογραφικά.

Ὅμως ἡ ἀφετηρία τῶν μελετῶν γίνεται δύσκολος, διότι ἀποβλέπομεν ὥσπερ εἰς κάτοπτρον ἀνώμαλον καὶ χαλασμένον. Δὲν ἔγινε πάντως ὁ χρόνος δικαστὴς δίκαιος καὶ εἰλικρινής.

Δὲν εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ θεραπαινὶς καὶ δούλη τοῦ πραγματικοῦ βίου, δὲν θέλει, δὲν ἠμπορεῖ, δὲν ἠμπορεῖ νὰ θέλῃ τοιαύτην δουλείαν.

Δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν ἄποψιν τοῦ ρεαλισμοῦ, ὅτι πρέπει νὰ τελειώσουν καὶ νὰ ἀποθάνουν τὰ τετελευτηκότα καὶ ξεχασμένα. Ἀντιλέγομεν ὅτι πρέπει νὰ βοηθοῦμεν τὰ ξεχασμένα νὰ μὴ γίνωνται αὐτὰ καθ' ὁλοκληρίαν ἐξίτηλα ὑπὸ τοῦ χρόνου, τοῦτο δὲ ὄχι μόνον διὰ τὴν αἰσθητικὴν ἀγάπην καὶ τερπνὴν εὐφροσύνην μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον.

Θὰ ἀποβλέψωμεν βραχέως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας, ἐμφαίνουσαν τὴν πνευματικὴν καὶ διανοητικὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Γνωρίζετε ὑμεῖς καλύτερον πάντων τῶν ξένων, ὅτι ἔχει μίαν διαφορὰν βασικὴν ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία, ὅτι δηλαδὴ εἶναι διάφορος πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Διακρίνομεν τὰς ἑπομένας ἐποχάς, διαφερούσας κατὰ τὰ ποιητικὰ εἴδη : τὴν ἐ π ι κ ὴ ν ἐποχήν, λ υ ρ ι κ ὴ ν ἐποχήν, τ ρ α γ ι κ ὴ ν ἐποχὴν — καὶ ἴσως φ ι λ ο σ ο φ ι κ ὴ ν ὡς τετάρτην, εἰς τὴν ὁποίαν, γενομένη ἡ ἀττικὴ φιλοσοφία ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐνέκρωσε τὴν προηγουμένως ἀκμάζουσαν τραγῳδίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὅμως σκληρῶς κατηγορουμένην.

Τὸ μάθημα διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης τῶν ἱστορικῶν ἐποχῶν γίνεται εὐκατάληπτον κατὰ δύο τρόπους.

Δῆλον ὅτι ἐτίμησαν μεγάλως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς ποιητάς, οὐχὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς, οὐχὶ διὰ τὸν πλοῦτον — ἦσαν οἱ ποιη-

---

ken ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν λαϊκὴν λογοτεχνίαν τὸ 1768 ὑπὸ τύπον παραβολῆς *(«tamquam ... in canonem rettulerunt»)*. Ὁ Pfeiffer θεωρεῖ βέβαιον ὅτι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας παρὰ τοὺς γενικοὺς καταλόγους (τοὺς Π ί ν α κ α ς) ὑπῆρχον ἐπίσης κατ' ἐπιλογὴν κατάλογοι : «...the existence of selective lists cannot been denied in the case of the lyric poets».

ται εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς αἰῶνας «δημιουργοί» [1] —, ἀλλὰ διὰ τὴν π ο ί η σ ι ν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν [2].

Ἡ ἑτέρα ἱστορικὴ ἀπόδειξις εἶναι ὅτι προετιμᾶτο εἰς ἕκαστον αἰῶνα, ἑκάστην ἐποχήν, ἓν εἶδος ποιήσεως. Διατί ; προετιμᾶτο, διότι τοῦτο τὸ εἶδος ποιήσεως ἐρρίζωσεν εἰς ταύτην τὴν περιοχήν, ἤρεσεν εἰς τὸν τότε κόσμον, ἤρεσε νομίζω διὰ τὴν ἔμφασίν του, ἔμφασιν τῶν γνωστῶν θλίψεων καὶ τῆς γνωστῆς χαρᾶς, διὰ τὴν ἔμφασιν προβλημάτων τότε εὐκαταλήπτων καὶ διὰ τὴν ἀπάντησιν πρὸς ἐρωτήσεις τότε ἀναγκαίας καὶ πιεζούσας τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω ἡ ποίησις ἔγινεν ὁδηγήτρια ἀληθινὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου, οὐχὶ μόνον καλλωπισμός, οὔτε σύμβολον ἁπλοῦν τῆς μορφώσεως. Φαίνεται ὅτι δὲν ηὗρον τόσην τιμὴν ἄλλοτε ἀλλαχοῦ οἱ ποιηταί, ὅτι δὲν εἶχε τόσην δύναμιν ἄλλοτε ἡ ποίησις.

Ἓν ἄλλο πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς λογοτεχνίας, γενικὸν καὶ αὐτό, θὰ ἐπισκοπήσωμεν πολὺ βραχέως χωρὶς νὰ ἐπιδείξωμεν τὸ «πῶς» καὶ τὸ «διατί», διότι τὸ πρόβλημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι σαφές, ὅμως οὐδεὶς διευκρίνησε αὐτὸ μέχρι τοῦδε ἱκανῶς.

Τί νὰ εἴπωμεν, ἐὰν κάποιος λογοτέχνης μᾶς ἐρωτήσῃ : Εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἡ λυρικὴ προ-ιστορικὴ καὶ πρωτο-ιστορικὴ ποίησις, ἐδῶ ὅμως φαίνεται ὁδηγήτρια πνευματικὴ τῆς δευτέρας ἐποχῆς, μετὰ τὴν ἐπικήν ; Πῶς θὰ τὸ ἐξηγήσωμεν τοῦτο ; Ἠμποροῦμεν μόνον νὰ λέγωμεν : Ὀρθῶς εἴπατε, βεβαίως ἐθνικὰ τραγούδια ὑπῆρξαν πανταχοῦ, τὸ πλέον παλαιὸν εἶδος ποιήσεως, λυρικὸν εἶδος δηλονότι. Κατὰ τὸν ἕβδομον ὅμως καὶ ἕκτον π.Χ. αἰῶνα ἡ λυρικὴ ποίησις ηὐξήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εὗρε τὸ κῦρος καὶ τὸ ὕψος, ἀνέβλαστεν, ἔγινε κληρονόμος καὶ τῆς μυθικῆς καὶ τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως, ἔγινε θεραπαινὶς τῶν Μουσῶν [3]. Π ῶ ς καὶ δ ι α τ ί,

---

1. Οἱ ἀοιδοὶ κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἦσαν ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν «δημιουργοί», ὅπως καὶ οἱ ἀσκοῦντες διάφορα ἄλλα κοινωφελῆ ἐπαγγέλματα. Πρβλ. Ὅμ. Ὀδ. ρ 383 κἑξ. *«...οἵ δημιοεργοὶ ἔασι, μάντιν ἢ ἰητῆρα κακῶν ἢ τέκτονα δούρων ἢ καὶ θέσπιν ἀοιδόν»*. Πρβλ. καὶ κατωτ. σημ. 2.

2. Πρβλ. πρὸ πάντων W. S c h a d e w a l d t, Die Gestalt des homerischen Sängers ἐν Von Homers Welt und Werk, 2α ἔκδ. 1951, 54 κἑξ. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οὐδὲν χάσμα ὑπάρχει παρὰ ταῦτα εἰς τὴν νοοτροπίαν μεταξὺ τοῦ πνεύματος τῶν ποιητῶν καὶ τῆς τοῦ περιβάλλοντος αὐτοὺς κόσμου τῶν ἀρχόντων. Πρβλ. γενικῶς τὴν γενομένην τὸ 1961 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης διάλεξίν μου: Von der Weisheit der Dichter ἐκδοθεῖσαν ἐν Gymnasium 72, 1965, 433 κἑξ. Περὶ «προδημοκρατικῆς ἀξιολογήσεως» τοῦ ἐπισήμου τίτλου Δ α μ ο ρ γ ὸ ς εἰς τὰς δωρικὰς - βορειοδυτικὰς ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ 7ου αἰῶνος πρβλ. K. M u r a k a w a, Historia 6, 1957, 385 κἑξ., εἰς τὸν ὁποῖον ἐχρειάσθη νὰ ἀναφερθῶ ἐν τῇ μελέτῃ μου Vorplatonisches bei Theokrit ἐν La Parola del Passato 113, 1967, 81 κἑξ.

3. Οἱ λυρικοὶ ποιηταί, καθ' ὅσον δύναμαι νὰ ἐννοήσω, δηλοῦν μὲ τὴν ἐπίκλησιν εἰς τὰς Μούσας τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωροῦνται διάδοχοι τῶν ραψῳδῶν. Διάφορον

δὲν γνωρίζομεν, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ θαυμάζομεν. Διερωτώμεθα ἔτσι διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀποροῦμεν ἐκπεπληγμένοι διὰ τὸ τέλος αὐτῆς τῆς λυρικῆς ἐποχῆς, διότι μετὰ τὸν Ἀνακρέοντα κατέπεσεν ἡ λυρικὴ ποίησις, ἡ μονοστροφικὴ — ἡ καὶ μελικὴ καλουμένη (τὰ χορικὰ ᾄσματα συνεχίζουν καὶ ἐρρίζωσαν ἐκ νέου εἰς τὰς τραγῳδίας) — κατέπεσεν ἀπὸ τούτου τοῦ ὑψηλοῦ βήματος καὶ οὐδέποτε ἀνενεώθη.

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀντὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἠγάπων π.χ. ἐπιγράμματα βραχέα, καὶ ἐρωτικὰ καὶ ἄλλα ὀξύνοα καὶ λεπτολογούμενα.

Ἱκανῶς, λοιπόν, ἀπεδείξαμεν καὶ τὴν σπανιότητα καὶ τὸ πολύτιμον τῆς παραδόσεως, λαβόντες ὑπ' ὄψιν — γενικῶς, καὶ ἐκ τοῦ μακρόθεν — τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον τῆς λυρικῆς· ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν, ὥστε νὰ μὴ νομίζωμεν μικρολογίαν καὶ λεπτομερείας, ἂν μετὰ τῶν παπυρολόγων διαμαχώμεθα περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου γράμματος, περὶ συμπληρώσεων τοῦ διακεκομμένου κειμένου βεβαίων καὶ — κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος — ἀβεβαίων, ἂν ἐδῶ προτείνωμεν κάποιαν ἐξήγησιν τοῦ ἐφθαρμένου κειμένου, ἡ ὁποία πρέπει νὰ στηρίζεται καὶ ἐπὶ τῶν παλαιογραφικῶν δεδομένων καὶ νὰ ἁρμόζῃ εἰς τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ γεγραμμένου ἔργου.

Παρέχει ἡμῖν τὰ νεώτερα περὶ Σαπφοῦς καὶ Ἀλκαίου, τὰ ὑπεσχημένα ἐν τῷ τίτλῳ ταύτης τῆς διαλέξεως, εἷς πάπυρος τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, διακεκομμένος εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα περίπου τμήματα, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκε μετὰ δεκαετίαν ἐπιμόνων σπουδῶν ὁ Ἄγγλος Denys Page, καθηγητὴς τοῦ Jesus College τοῦ Cambridge, εἰς τὸν εἰκοστὸν καὶ ἕνατον τόμον τῶν Oxyrhynchos Papyri τῷ 1963 (ἀρ. 2506).

Ἔγραψε [1] περὶ τοῦ παπύρου τούτου — ἐννοῶ τὰ ἀποσπάσματα περὶ

βεβαίως γνώμην ἔχουν, ὅσοι θεωροῦν τὰς Μούσας στοιχεῖον τῆς προ-επικῆς λαϊκῆς ποιήσεως.

1. W. Barner, Zu den Alkaiosfragmenten von P. Oxy. 2506, Hermes 95, 1967, 1 κέξ.· M. Treu, Neues über Sappho und Alkaios, Quaderni Urbinati 2, 1967, 9 κέξ. (P. Ox. 2506). — Περὶ τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῆς προσωπικῆς λυρικῆς ποιήσεως πρβλ. τὰς συζητήσεις κατὰ τὰς διαλέξεις τῆς Fondation Hardt, τ. X, Archiloque, 1963, 220 κέξ.: Page: «Θὰ ἤθελα νὰ θέσω τὴν ἐρώτησιν ἐὰν δύναταί τις νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ διατί τὸ εἶδος τοῦτο τῆς προσωπικῆς ποιήσεως ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι τόσον βραχύβιον. Ἄρχεται διὰ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ λήγει εἰς τὸν Ἀνακρέοντα. Οὐδέποτε ἐνεφανίσθη ἐκ νέου. Ἐν Ἀθήναις οὐδόλως ἐνεφανίσθη. Συμπάθειαι, μίση καὶ προσωπικαὶ ἐμπειρίαι οὐδέποτε ἐξεφράσθησαν πάλιν εἰς λυρικὰ ἢ ἰαμβικὰ μέτρα, εἰμὴ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν ἐν πολὺ μικρᾷ κλίμακι κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον. Ὅταν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς προσωπικῆς ποιήσεως ἐπανεμφανίζεται, συνδέεται πρὸς διαφορετικὴν μορφήν, τὸ Ἐπίγραμμα». Treu: «Μοναδικὸν καταπληκτικὸν φαινόμενον εἶναι ἡ παρακμὴ τῆς προσωπικῆς λυρικῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν (ἢ θὰ προετίμα τις νὰ εἴπῃ, ἡ ἐπιστροφή της εἰς τοὺς κόλπους τοῦ λαοῦ;)! Ἀλλ' ὅ,τι ἐλέχθη περὶ τοῦ τέλους της ἰσχύει ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἀρχήν της...

τῶν ἐκ τῆς Λέσβου ποιητῶν — εἷς νέος Γερμανός, ὁ Barner εἰς τὸ περιοδικὸν Hermes 1967 καὶ ἐγὼ τὸ 1966 εἰς τὸ Ἰταλικὸν περιοδικὸν Quaderni Urbinati, τόμος Β΄.

Εἶναι τὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον περιείχετο εἰς τὸν πάπυρον τοῦτον, βεβαίως ὑπομνηματικὸν — ἀνώνυμον δι' ἡμᾶς (ἠμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν τὸν Δίδυμον ὡς τὸν γράψαντα τοῦτο [1] — εἶναι πεζὸς λόγος, ἀλλὰ μὲ παρενθέματα — δι' ἡμᾶς πολύτιμα — ἐκ τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Στησιχόρου, τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. Εἶναι κάποιο «σχόλιον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας λυρικῆς ποιήσεως» [2] κατὰ τὸν ἐκδότην, ἐπιστημονικὸν ὑπόμνημα δηλονότι, ἀναφέρον κάποτε καὶ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Χαμαιλέοντα καὶ τὸν Δικαίαρχον, τυχὸν καὶ τὸν Ἀρίσταρχον. Ὑπόμνημα ὅμως οὐχὶ τοσοῦτον κριτικὸν καὶ γραμματικὸν κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ὅσον βιογραφικόν, κατὰ τοὺς εὑρετὰς τοῦ βιογραφικοῦ εἴδους, τοὺς Περιπατητικούς.

Δυστυχῶς εἰς τὰ ἀποσπάσματα τοῦ παπύρου τούτου ὀλίγα μόνον διεσώθησαν περὶ τῆς Σαπφοῦς.

Χαίρομεν, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ ὑπομνηματιστοῦ εἶναι ἀπολογητικὸς — γνωρίζει βεβαίως, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει τὰς κατηγορίας ἐναντίον τῆς ἀσχήμονος ποιητρίας, ὁμο-ερωτικῆς φιλίας ἕνεκα —· δὲν χαίρομεν τόσον διότι τὸ βασικὸν κριτήριον τοῦ ἀνωνύμου φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ οἰκοκυροσύνη· λέγει ὅτι : (ἀποσπ. 48 col. III, 41 - 44)

[ἐ]νταῦθα γὰρ [ἔσ]τιν ⟨ἰδεῖν⟩ [3] *ὅτι*

Τὸ λαϊκὸν ᾄσμα καταλήγει εἰς «Schlager» : πᾶν ὅ,τι ἀποθνήσκει παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς κάτι ἄλλο. Ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν ἡ Τραγῳδία ὑποχωρεῖ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν. Πολὺ προηγουμένως εἶχεν ὑποχωρήσει ἡ προσωπικὴ λυρικὴ ποίησις εἰς τὴν Τραγῳδίαν (ἐνδέχεται φαινομενικῶς νὰ παραμείνῃ παροδικὸν κενόν)».

1. Ἐπὶ τοῦ ἐξαιρετικῶς πολυμαθοῦς καὶ πολυγράφου Διδύμου ἴσως βασίζεται ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωμ. IV, 19, σ. 306, 16 κέξ., Stählin = M. Schmidt, Didymi... fragmenta, 1854, σσ. 257 κέξ.), ὅταν καταλέγῃ εἰς μακρὸν κατάλογον πεπαιδευμένων καὶ ἐναρέτων γυναικῶν τὰς ποιητρίας Κόρινναν, Τελέσιλλαν, Μυῖαν καὶ Σαπφώ (καὶ ἐν συνεχείᾳ μερικὰς ζωγράφους). Ἐξ ἄλλου παρεδόθη ἡμῖν διὰ τοῦ Σενέκα (ἐπιστολὴ 88, 37) περὶ τοῦ Διδύμου ὁ τίτλος Βιβλίου *an Sappho publica fuerit*, θέμα τὸ ὁποῖον ὁ Σενέκας δυνατὸν νὰ ἀναιρῇ βραχέως διὰ τῆς παρατηρήσεως *«quae erant dediscenda si scires»*. Ὁπωσδήποτε μαρτυρία μὲ τὸ *an* δὲν ἀποκλείει τὴν disputatio in utramque partem, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ 88 ἀντιτίθεται ἐντόνως ὁ Σενέκας κατὰ τῆς ὑλιστικῆς ἐκδοχῆς τῆς Ἱστορίας, ἡ ὁποία δεικνύεται ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν P. Ox. 2506, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδω κάποιο βάρος. Διὰ τὰς πηγὰς πρβλ. A. Stueckelberger, Senecas 88. Brief., 1965, 60, 68 κέξ.

2. Ἡ κατάταξις ὡς «Comment» εἶναι πολὺ πλουσιωτέρα τῆς «Commentary».

3. Ὑπ' ἐμοῦ συμπληρωθέν, διότι ἡ συμπλήρωσις *[φη]σιν* (Page) φαίνεται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰ ἴχνη τῶν γραμμάτων.

ἦν [οἰ]κουρὸς καὶ [δὴ] φίλεργος
ο[ὖ]σα Σαπφώ.

Ἀπὸ τὸ προηγούμενον παράθεμα σώζεται μόνον ἡ αἰολικὴ λέξις *ἔμματα*, τὸ ἰωνικὸν *εἵματα* = ἐνδύματα. Ἴσως ἡ Σαπφὼ εἶπε κάπου ὅτι κάνει ἐνδύματα. Ὁ ἐξηγητὴς κάπως περισσότερον Ξενοφωντίζων ἢ Πλατωνίζων ἀμέσως εὑρίσκει καὶ τὴν φιλεργίαν. Ὅτι οὐχὶ ἕκαστον ἔργον γίνεται διὰ φιλεργίαν, ξέρομεν ὅλοι.

Πλέον περιμάχητον καὶ πλέον ἄξιον μελέτης εἶναι ἓν ἕτερον ἀπόσπασμα, τὸ 48 col. II, ἐμφαῖνον κατὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα — ἀποβλέποντα ὑλικῶς εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐδῶ — σχετικὰς συναρτήσεις μεταξὺ τοῦ ὄλβου καὶ τῆς τέχνης τῆς ποιήσεως.

Ἐπέτυχεν ὁ ἐκδότης M. Page νὰ παραθέσῃ ἐδῶ τρία ἀποσπάσματα πλησίον ἀλλήλων, ἐπέτυχε καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ὅλον μῆκος ἐνίων στίχων, μὲ ἀρχὰς ἀμέσως ἑπομένας εἰς τὰ προηγούμενα· παραδείγματος χάριν *Πέ|φυκ –, θεοιδιδοι|σιν*, φράσεις ἀμφότεραι αἰολικαί, ποιητικαί, παραθέματα ἐκ τῆς Σαπφικῆς ποιήσεως, διακρινόμενα παλαιογραφικῶς μὲ διαστήματα (spatium) ἀπὸ τὸν ἄλλον, τὸν πεζὸν λόγον τοῦ ὑπομνήματος. Εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἰς τὰς ἑπομένας σειράς, τοιαύτην κατάληξιν ἐνίων ἐνδιαφερουσῶν φράσεων· τὸ *λε|γεται* καὶ πρὸ πάντων τὸ *τε|χνης* καὶ τὸ *ολ|βον*,

Ἐδῶ ὅμως ἡμεῖς προχωροῦμεν ἀπὸ τὴν πρώτην ἔκδοσιν περισσότερον ἐμπρός, σκεπτικῶς καὶ ἀόκνως λαβόντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁπωσδήποτε μετὰ τὸ *πέφυκα* (ἢ *πέφυκε*) ἀρχίζει μὲ τό *πλο-* νέα λέξις.

Θὰ εὕρωμεν αὐτὴν — καὶ ἴσως ἤδη εὑρήκατε αὐτὴν καὶ ὑμεῖς —. Δὲν εἶναι δύσκολον. Εἶναι πολὺ εὔκολον, ἐπειδὴ τὰ ἴχνη τοῦ πέμπτου γράμματος ταύτης τῆς λέξεως συναρμόζουν μὲ ἕνα *ο*.

Ὑπάρχουν εἰς ὅλα τὰ λεξικὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύο μόνον «ρίζαι» μὲ *πλο-* : *πλέω*, *πλόος* = πλοῦς, *πλοῖον* κτλ. ἡ πρώτη, καὶ *πλουτο-* ἡ δευτέρα.

Πλοῦ[τ]ο[ν] θεοὶ δίδοισιν — λέγει ἡ Σαπφώ, καὶ συμπεραίνει «*[το]ισιν*» (τὸ ἓν *ο* κατὰ τὸν Page, βεβαίως εἶναι ἡμικυκλικὸν σῖγμα) — λοιπὸν — *[το]ισιν [θ]έ[λο]υσιν* (ἀττικὸν τὸ *-ουσιν*).

Αἱ συμπληρώσεις αὗται εἶναι βέβαιαι, καὶ εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὸν κύριον Page καὶ ἐδῶ, διότι εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ ἐξετάσῃ ἐκ νέου τὸν πάπυρον καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὰς συμπληρώσεις.

Εὗρον οὕτω ἕνα νέον στίχον Σαπφικῆς ποιήσεως καὶ ἐχάρην, ἀλλὰ καὶ ἐλυπήθην, διότι δὲν φαίνεται πολλοῦ ἀξία ἡ φράσις αὕτη μόνη καθ' ἑαυτήν.

Λέγει καὶ ἡ Ναυσικᾶ πρὸς τὸν ἄγνωστον, ἀτυχῆ ξένον ἐν τῷ ζ τῆς Ὀδυσσείας (188 - 189) :

Ζεὺς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον Ὀλύμπιος ἀνθρώποισιν,
ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλῃσιν ἑκάστῳ.

Ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων τὸ ἄξιον τῶν λόγων, οὐχὶ ἐκ τῆς πρωτοτυπίας τῆς φράσεως.

Τὴν περίπτωσιν τοῦ Ὀδυσσέως γνωρίζομεν· εἶναι ναυαγὸς καὶ μόλις ἐσώθη εἰς ξένην χώραν, μόνος, γυμνὸς καὶ πένης, ἄγνωστος δι' ὅλους, χρήζων βοηθείας καὶ — ἴσως — παραμυθίας. Ἀλλὰ ποία ἦτο ἡ τότε κατάστασις τῆς Σαπφοῦς; εἰς τὸ κείμενον προηγοῦνται δύο ἄλλαι προτάσεις· ἡ δευτέρα μὲ τὸ ρῆμα — *πέφυκα* — φαίνεται ἔμφασις τῆς εὐγενείας καταγωγῆς τῆς Σαπφοῦς, ἡ πρώτη μὲ τὸ ρῆμα *μὲ εἰσόρησθα* = βλέπεις με καὶ — ἴσως — *ἐν ἀλείφασιν*· ἔτσι φανταζόμεθα καὶ παραφράζομεν ὅλας τὰς Σαπφικὰς προτάσεις οὕτω πως· «βλέπεις με κεχρισμένην μὲ τὰ καλὰ ἔλεα, εἶμαι εὐγενὴς κατὰ γενεὰν πλέον ἀπὸ τόσων, καὶ πλοῦτον θεοὶ δίδουν εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν».

Ἂν αὐτὸ εἶναι ἀκριβές, κάποιος εἶχε κατηγορήσει τὴν Σαπφὼ διὰ τὸ πολυτελὲς τοῦ κεκοσμημένου βίου της. Ἴσως κάποιος πένης, ἴσως κάποιος περισσότερον πλούσιος νὰ ἦτο ὁ κατήγορος. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι αἱ *εὐδαίμονες δοκοῦσαι, αἱ ἀγέρωχοι = ἄγαν ἔχουσαι τιμὴν (γέρας)* γυναῖκες διεμάχοντο μετὰ τῆς Σαπφοῦς καὶ περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν κορασίων [1]. Καὶ γνωρίζομεν ὅτι ἡ Σαπφὼ κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου «Ἔρεσσος» τῆς Λέσβου [2]. Τώρα ὁ καλῶς γνωστὸς ἀνταγωνισμὸς φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν ἀρχαίων γενεῶν τῆς μεγάλης Μυτιλήνης, φθονερῶς ἀποβλεπουσῶν πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ χωρίου πλουσίαν, ἀντιλέγουσαν ὅτι οἱ θεοὶ δίδουν πλοῦτον ὡς θέλουν καὶ λέγουσαν ἀλλαχοῦ ὅτι *«ὁ πλοῦτος ἄνευ θ' ἀρετᾶς οὐκ ἀσίνης* (= ἀβλαβὴς) *πάροικος»* (ἀπόσπ. 92 Diehl = 148 Lobel - Page) [3].

Ἠσχολήθην καὶ μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ προηγουμένου πεζοῦ λόγου μὲ τὸ διπλοῦν θέμα: ὄλβος - τέχνη. Ἂς ἴδωμεν ποῦ ἀρχίζει ἡ διπλῆ ἀπόφασις.

---

1. Πρβλ. Σαπφὼ 90 Lobel-Page fr. 1, col. III (Σελ. 14 τῆς ὑπ' ἐμοῦ γενομένης ἐκδόσεως τῆς Σαπφοῦς, 4η ἔκδ. 1968) *ἀγε]ρώχου[ς τὰς ἄγαν ἐχού]σας γέρας[ ] καὶ Γυριν[ ] τὰς τοιαύτας* καὶ 193 LP. (=Αἴλιος Ἀριστείδης 28, 51 [II 158 Keil]), σ. 28 Treu *οἶμαι δέ σε καὶ Σαπφοῦς ἀκηκοέναι πρός τινας τῶν εὐδαιμόνων δοκουσῶν γυναικῶν μεγαλαυχουμένης καὶ λεγούσης ὡς αὐτὴν αἱ Μοῦσαι τῷ ὄντι ὄλβίαν καὶ ζηλωτὴν ἐποίησαν καὶ ὡς οὐδ' ἀποθανούσης ἔσται λήθη.*

2. Παρὰ Σούδᾳ ὀνομάζεται *Λεσβία ἐξ Ἐρεσσοῦ.*

3. Εὑρίσκω ὅτι ἐπιβεβαιοῦται αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶχον συμπεράνει πρὸ ὀλίγου (ἔνθ' ἀνωτ. 210): «Τὸ ἀπόσπασμα δεικνύει μετὰ ποίας ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας μία ἀληθὴς ἀριστοκρᾶτις ποιήτρια ἵσταται ἔναντι τοῦ κράτους τῆς ὕλης». Περαιτέρω σχετικὰς ἀποδείξεις βλ. ἐν Quaderni Urbinati, ἔνθ' ἀνωτ. 20.

[ωνδιουθυ
]αμενοτι
]ρασημου-
]ατονεων
]ε.[κ]αι[π]εριτην
]νυστε[ρο]νκαιτουτο
πωσου]τωσλ[εγ]ει (spatium).

Δῆλον ὅτι ἀρχίζει μὲ τὸ *ὅτι* καὶ μίαν δευτερεύουσαν πρότασιν. Ὁ σύνδεσμος μὲ τὴν ἑπομένην δευτερεύουσαν πρότασιν φαίνεται *εἰ* = *ἄν* ὑποθετικόν.

Ἑπομένως, χάριν γενικοῦ παραδείγματος ἡ μετάφρασις γίνεται οὕτω πως· λέγομεν *ὅτι* γίνεται τὸ ἕν, *ἄν* γίνεται τὸ ἄλλο. Τοιαύτας φράσεις καλοῦμεν σ υ λ λ ο γ ι σ τ ι κ ά ς. Ἐπικρατεῖ ὅλων τῶν συλλογισμῶν — ὡσαύτως καὶ τῶν μαθηματικῶν — ἡ λογική, οὐχὶ ἡ ψυχολογία.

Καὶ κατὰ τὸν σκληρὸν νόμον τῆς λογικῆς προέτεινα τὴν συμπλήρωσιν — οὐχὶ βεβαίαν φυσικῶς — *«φ]αμέν, ὅτι [ηὐξήθη δι' ἑταί]ρας ἡ μου[σική], εἰ ὧδ[ε ἀπών]ατο νέων [παρθ]έν[ων κ]αὶ περὶ τὴν [οὐσία]ν, ὕστε[ρο]ν καὶ τοῦτο [πως οὕ]τως λ[έγ]ει»* κτλ.[1].

Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς νομίζει ὁπωσδήποτε ὅτι αἱ κόραι, ἐλθοῦσαι καὶ ἀπὸ Μικρασίας καὶ ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὸν περίφημον οἶκον τῆς Σαπφοῦς, τὸν ὁποῖον ἡ ἰδία ὠνόμασεν *Μουσοπόλων οἰκίαν*[2], ἐπλήρωσαν — ὥσπερ καὶ τώρα αἱ φοιτήτριαι πληρώνουν. Δὲν φαίνεται ἀλόγιστος τοιαύτη ὑπόθεσις, ἀλλὰ ἡ Σαπφὼ βεβαίως κατεσιώπησε τὰ περὶ οἰκονομικῶν ἐσόδων.

Ἠμποροῦμεν νὰ ἀντιτάξωμεν πρὸς τὸν ὑλιστικὸν σκοπὸν τὰ ὑπὸ τοῦ Seneca λεγόμενα (Ep. 88, 31) : *«non sine cibo ad virtutem pervenitur. cibus tamen ad virtutem non pertinet, ...non est... cum aliquid putes eius adiutoris fieri, sine quo non potest fieri»*. «Ὄχι χωρὶς ψωμὶ φθάνει κανεὶς εἰς τὴν ἀρετήν. Ὅμως τὸ ψωμὶ δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἀρετήν. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύῃ κανείς, ὅτι κάτι γίνεται μὲ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ πράγματος, χωρὶς τὸ ὁποῖον δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ».

---

1. Ἡ θέσις τῶν λέξεων *πῶς οὕτος* πρὸ παραθέσεως χωρίου ἀπαντᾷ π.χ. παρὰ Πλάτωνι, Ἴων 538 c 1. Μέχρι τῶν ἐπιρρημάτων τὴν τελευταίαν φράσιν ἔχει ἤδη συμπληρώσει ὁ Page.

2. 109 D. = 150 LP. (Σελ. 84, Treu), ἔνθα ἡ Σαπφὼ ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς θυγατρός της προσήλωσιν εἰς τὸ *πρέπον*. Αὐτὴ ἡ ἀπαίτησις δὲν προβάλλεται κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ — ἤδη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἀπαιτεῖ νὰ ἀποδειχθῇ αὐτὸ — καὶ δὲν ἀπαιτεῖ τῇ ἀληθείᾳ μικρόν τι, ὅταν ἀναμένῃ μέτρον εἰς τὸ πένθος ἀπὸ μίαν νέαν :

οὐ γὰρ θέμις ἐν μουσοπόλων ⟨δόμῳ⟩
θρῆνον ⟨ἔμμεν⟩ ... οὔ κ' ἄμμι πρέποι τόδε.

Βεβαίως ὁ ὑλιστικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν δὲν ἦτο ἄγνωστος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Πλείονα καὶ νομίζω πλέον ἐνδιαφέροντα ἱστορικὰ νέα εὑρίσκομεν εἰς τὰ ἀποσπάσματα τὰ μνημονεύοντα τὸν Ἀλκαῖον καὶ κάποτε καὶ τὸν Ἀντιμενίδαν, τὸν ἀδελφόν του.

Δὲν ἦτο μέχρι τώρα ἄγνωστος ὁ Ἀντιμενίδας. Ἐγνωρίζαμεν ὅτι συνεμάχησε κάποτε — δηλαδὴ εἰς μισθοφορίαν — μὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὅτι ἐπανῆλθεν, ὡς λέγει ὁ Ἀλκαῖος [1]

ἐκ περάτων γᾶς ἐλεφαντίναν
λάβαν τῶ ξίφεος χρυσοδέταν ἔχων

σημεῖον τιμῆς καὶ ἀνδραγαθίας πολεμικῆς, διότι ὁ Ἀντιμενίδας ἐφόνευσε ἕνα *ἄνδρα μαχαίταν*, πολὺ κρατερὸν καὶ μέγαν (ὑπὲρ τὰ 2 μέτρα).

Ἦτο καὶ ὁ Ἀντιμενίδας μαζὶ μὲ τὸν Ἀλκαῖον ἡγεμὼν τῶν Λεσβίων φυγάδων, δευτέραν φορὰν ἐκ τῆς Μυτιλήνης ἐκβεβλημένων ὑπὸ τοῦ Πιττακοῦ, αἱρεθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Μυτιληναίων *«πρὸς τοὺς φυγάδας»*, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς αἰσυμνητίας τοῦ Πιττακοῦ [2]. Συνωμότησαν οἱ νέοι τῆς Μυτιλήνης — ὡς γνωρίζετε ἐκ τῆς ἱστορίας — νὰ μὴ γίνῃ οὐδεὶς τύραννος τῆς Λέσβου. (Ἀναφέρω τὸ ἔργον τοῦ H. Berve, Die Tyrannis bei den Griechen, 1966.

Οὕτω ἐπολέμησαν καὶ πρὸς τὸν Μέλαγχρον καὶ πρὸς τὸν Μυρσίλον καὶ τὸν Διννομένη καὶ τὸν Πιττακόν, ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον ἦτο συνωμότης καὶ ὁ ἴδιος, κατόπιν δὲ ἔγινε προδότης τῶν ἑταίρων.

Κατὰ τὴν δεκαετίαν καὶ μετὰ τὴν δεκαετίαν τῆς αἰσυμνητίας τοῦ Πιττακοῦ ὁπωσδήποτε ὁ λαὸς ἀπέλαυσε πλέον εἰρηνικῆς καταστάσεως· ἐφανταζόμεθα καὶ πολιτικῆς ἀμνηστίας, δοθείσης ὑπὸ τοῦ Πιττακοῦ. Παρατηροῦμεν ὅμως, ὅτι ἡ ἱστορικὴ παράδοσις οὐδαμοῦ λέγει περὶ γενικῆς ἀμνηστίας.

Ἡ δευτερεύουσα ἱστορικὴ παράδοσις, συγκεντρωμένη εἰς τοὺς «β ί ο υ ς φ ι λ ο σ ό φ ω ν» τοῦ Διογένους Λαερτίου, γνωρίζει [3] ἓν μόνον τοιοῦτον ἀπό-

---

1. Ἀλκαῖος 50 D. = 350 LP. (Σελ. 62, Treu). Ἤδη γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος 102 τοῦ νέου Παπύρου, ὅτι ὁ Ἀντιμενίδας ἔζησεν ἐπίσης παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Λυδῶν Ἀλυάττῃ, πιθανῶς ἵνα προσφέρῃ αὐτῷ τὰς ἰδίας (καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὁμοεθνῶν) ὑπηρεσίας. (Βλ. Quaderni Urbinati, ἔνθ' ἀνωτ. 30 κέξ. «Antimenidas und der Lyderkönig»).

2. Ἀριστ. Πολιτικὰ 1285 a 32 (T r e u, Alkaios, 2α ἔκδ. 1963, σ. 88) : *ἦρχον δ' οἱ μὲν* (αἰσυμνῆται) *διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων ἢ πράξεων, οἷον εἵλοντό ποτε Μυτιληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας, ὧν προειστήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ποιητής.*

3. Διογ. Λαέρτ. I, 75, ὁμοίως Διόδ. IX, 12, 3.

φθεγμα τοῦ Πιττακοῦ, ὅτι ζωγρήσας καὶ ἀφεὶς τὸν Ἀλκαῖον εἶπε : *«συγγνώμη τιμωρίας κρείσσων»*. Βεβαίως κάποτε οἱ φυγάδες ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μυτιλήνην. Ὅμως περὶ τῶν ὑστέρων χρόνων τοῦ ποιητοῦ δὲν ἠξεύρομεν τίποτε.

Τώρα τὸ ὑπ' ἀριθ. 98 ἀπόσπασμα τοῦ παπύρου ὀλίγον διαφωτίζει αὐτοὺς τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους.

σε[ ]τι[ ]μα[ ]ταύτην ἀλλ[
τὴ]ν δευτέραν [εἰς . . .].ας φυγὴν καὶ τὴν π[ρὸς] τῆι γεφύρηι παράταξιν ἔτι μέμνηται τοῦ Ἀν[τι]μενίδα. ἀλλὰ γὰρ οὐδ' αὐ[τὸ]ν Ἀλκαῖον ἐν τῆι τ[ότε παρα]τάξε[ι τ]ελευτ[ῆσαι συνο]μολο[γ]οῦσι ἀλ[λ' αὐτὸν τ]ὸ τρίτον τοῖς [φεύγουσι]ν κάθοδον ὑπο[δέχεσθαι] διὰ τὸ συνίστασθ[αι πό]λεμον ἐν[. .]ιστ[
Ἀ]στυάγηι τῶ[ι τό]τε φ[Ἀλυά]ττην ω[ ]ειτη[ ]
αρασω[ ]περιτα[κτλ.

Εὑρίσκομεν ἐδῶ δύο νέα δεδομένα, τὸ ἓν χρειάζεται γεωγραφικὴν καὶ τοπογραφικὴν ἐξήγησιν, τὸ ἕτερον ἱστορικήν.

Μελετήσαντες τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εὑρίσκομεν ὅτι οὔτε ὁ Ἀλκαῖος οὔτε ὁ Ἀντιμενίδας ἔθανον ἐν τῇ παρατάξει — τῶν δύο στρατευμάτων δηλονότι — *πρὸς τῇ γεφύρῃ* (γράφει τὴν λέξιν ταύτην ἰωνικῶς ὁ ἀνώνυμος συγγραφεύς, οὐχὶ ἀττικῶς, ἴσως ἀκολουθῶν κάποιον Ἴωνα ἱστορικὸν ἢ τὸν Ξάνθον τὸν Λυδὸν ἢ κάποιον ἄλλον ;)

Ἀλλὰ πρὸ πάντων — ποῦ, πρὸς ποῖον ποταμόν, πρὸς ποίαν γέφυραν ἔγινεν αὐτὴ ἡ παράταξις στρατῶν, παρεσκευασμένων εἰς μάχην, ἀλλ' οὐχὶ ἀναγκαίως συγκρουσθέντων ; Κατὰ τὴν πρώτην φυγὴν ὁ Ἀλκαῖος μετὰ τῶν ἑταίρων ἔφυγεν εἰς τὴν Πύρραν τῆς Λέσβου, πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διός, τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Διονύσου, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, εὑρίσκεται — κατὰ τὸν Louis Robert — εἰς τὰ «Μ έ σ α» καλούμενα [1]. Ἀπὸ ἐκεῖ, λοιπόν, ὁ Ἀλκαῖος ἐπανῆλθε μετὰ τὴν πρώτην φυγήν. Κατὰ τὴν δευτέραν φυγὴν ὁ βασιλεὺς τῶν Λυδῶν ἔδωσε πολλὰ χρήματα εἰς τοὺς Λεσβίους φυγάδας.

Ἀλκ. ἀπόσπ. 42 D. (= 69 LP.).

Ζεῦ πάτερ, Λυδοί μεν ἐπα[σχάλαντες]
συμφόραισι δισχελίοις στά[τηρας]
ἄμμ' ἔδωκαν, αἴ κε δυναίμεθ' ἴρ[αν]
ἐς πόλιν ἔλθην [2].

---

1. L. R o b e r t, Inscriptions de Lesbos, Revue des Études Anciennes 62, 1960, 285 κέξ., πρβλ. σ. 142 κέξ. τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀλκαίου, 2α ἔκδ. 1963. Δυστυχῶς αἱ νέαι ἀνασκαφαὶ αἱ γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Β. Χρ. Πετράκου τὸ 1967 εἰς Μέσα — βλ. Archaeologic Reports for 1967 - 68, σ. 20 — οὐδεμίαν ἐπιγραφὴν ἔφεραν εἰς φῶς. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν θ' ἀνέμενέ τις διαφώτισιν καὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος.

2. Πρβλ. τὸ μέχρι τοῦδε διαθέσιμον ὑλικὸν παρὰ P a g e, Sappho and Alcaeus, 1955, 266 κέξ. «Lesbos and Lydia» καὶ σσ. 111 καὶ 171 τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀλκαίου.

Δὲν ἐπέτυχον οἱ Λέσβιοι φυγάδες μὲ τὴν δευτέραν κάθοδον, ἀλλὰ — συμπεραίνω ἐγὼ — βεβαίως ἐπειράθησαν νὰ κατέλθουν συλλέξαντες μισθοφόρους μὲ τὰ χρήματα τὰ λυδικά.

Ἀκολούθως ζητῶ τὸν ποταμὸν τοῦτον πλησίον τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀκροπόλεως. Εἰς τὸν κύριον Δ. Π. Μαντζουράνην, γνήσιον Λέσβιον, ὀφείλω εὐχαριστίας, ὅτι ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχει ρεῦμα ἀπὸ τῆς ἄνω χαράδρας περαῖνον — νῦν καὶ ὑπὸ τὴν ἄσφαλτον (κατέναντι τοῦ Β΄ γυμνασίου ἀρρένων) — εἰς τὴν πόλιν τῆς Μυτιλήνης.

Τὸ ἄλλο νέον δεδομένον εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλκαῖος «καὶ τὸ τρίτον τοῖς φεύγουσιν κάθοδον ὑπεδέξατο διὰ τὸ συνίστασθαι πόλεμον Ἀστυάγῃ πρὸς Ἀλυάττην». Ἤλπισεν ὁ Ἀλκαῖος, λοιπόν, ὅτι πόλεμος πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς γείτονας, τοὺς Μήδους, θὰ βοηθήσῃ τοὺς Λυδοὺς νὰ ἑτοιμάσουν τὴν κάθοδον τῶν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μέρους προελθόντων καὶ εἰς τὴν Λυδίαν καταφυγόντων Λεσβίων.

Πῶς ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πορείας τοῦ Λυδικοῦ στρατοῦ ἠμπορεῖ νὰ ἐλπίζῃ τις κάθοδον εἰς τὴν δυτικὴν Λέσβον; Τὴν ἀπάντησιν ταύτης τῆς ἐρωτήσεως δίδει ἡ τύχη πολλῶν φυγάδων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Γενόμενοι μισθοφόροι ξενικοῦ στρατοῦ (ὥσπερ ὁ Ἀντιμενίδας κάποτε εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν στρατόν), ἐλπίζουν εὐχαριστίας καὶ ἀνταμοιβὴν ἐκ τοῦ μισθοδότου. Ὑπέφεραν πολλά. Πολλοὶ καὶ ἀπέθανον κατὰ τὰς δεκαετίας τῆς φυγῆς, τῆς πατρίδος ὅμως δὲν ἔγιναν ἐπιλήσμονες.

Ἐπανῆλθεν εἰς τὸ τέλος εἰς Μυτιλήνην ὁ Ἀλκαῖος.

Τί εὗρεν; Νέα τινὰ συμπληροῖ τὸ ἀπόσπ. 77 μὲ τὴν ἀκόλουθον πρότασιν· *«ὅτι δὲ τοῦ θανάτου τὸν Ἀλκαῖον Ἄμαρδις ὑπενόησεν»*.

]. τ[.]λλ[Φ]ιττακο[ ]νασυμφ[ ]ην Ἀλκαιο[ ]. ϱ υποδικ[
]τον αλ[ ]ουτεφ[ ]μου φον. [ ]ι μελεδ[ ]. αμα[. . . . .]. [
]ς ταῦτα δηλοῖ. [ ]ς (παράθεμα)
πὰϱ δ᾽ ὁ κάλο[ς
]ος ἐστοδαφν[
]. τε στεφανωμε[
]ωι κελομ[
]λος
ὅτι δ᾽α[
]. ε. σαν ὡς [ ]. νμεν ἀμ[ ]. . . [. . .]μιν (παράθεμα)
πόης γὰϱ οὐ
[δ᾽ὧ]ς κάκον θάνων, ἐπεὶ βε-
[βά]ϰας α[ἴ]νως πλάγαισιν ὑ-
π᾽ Ἀλλιήνων.
ὅτι δὲ τοῦ θανάτου τὸν Ἀλκαῖον Ἄμαρδις ὑπενόησεν (παράθεμα)
κἄπειτ᾽ ἀπέθυ-
σας ὦ πόνηρε παίδων καὶ τὸ[(παράθεμα)

[π]ότ' Ἀμάρδιος μὲν χαίρω [ἀπά-]
[ται]σ' †ὅθεν† δὲ συμπόταις τα[
[..]θατο πλῆον ἐπασχάλ{λ}α[μι]
[τῶ] δ' αἵματος ἔμμι τῶ σκ[
[..]ιν οὐδεν ἐπαίτιος ε[
[..]..[..].στωι.[.]οι ταδε].δε[

Δυστυχῶς ὁ πεζὸς λόγος τοῦ ὑπομνηματιστοῦ καὶ βιογράφου, ἐκτὸς τῆς προειρημένης φράσεως, εἶναι πολὺ ἀποκεκομμένος. Δὲν εὑρίσκομεν τὸ ἓν ὄνομα βεβαίως, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνδιαφέρει. Εἶναι ὅμως δῆλον ὅτι ὁ ἀνώνυμος ὑπομνηματιστὴς ἀπαλλάσσει τὸν ποιητὴν καὶ ὁ ποιητὴς ἀπαλλάσσει ἑαυτὸν ἐκ τῆς ὑποψίας, ὅτι ἦτο αἴτιος τοῦ θανάτου «of an unnamed person» (Page).

Ὁ ὑπομνηματιστὴς στηρίζεται εἰς τρία (Page) ἢ τέσσαρα ποιητικὰ παραθέματα· τὸ πρῶτον ᾄσμα συμποσιακόν, περιχαρὲς καὶ διὰ τὸ συμπόσιον καὶ διὰ τὴν παρουσίαν κάποιου ὡραίου παιδὸς καὶ διὰ τὰ στεφανώματα εἰς τὰ δάση τῶν δαφνῶν. Τὸ ἄγνωστον πρόσωπον ἔπρεπε νὰ ἐμνημονεύετο καὶ ἐδῶ.

Τὸ τρίτον παράθεμα — νεκρολογία, ἀλλὰ δὲν ἠννόησε τοῦτο ὁ προειρημένος κ. Barner — νεκρολογία, πολὺ ψυχρά, μὲ εἰρωνείαν [1]· «δὲν ἔκανες τίποτε κακὸν ἐπειδὴ ἔθανες κατακοπεὶς λυπηρῶς ὑπ' Ἀλλιήνων». Τὸ ἔθνος τῶν Ἀλλιηνῶν ἐφαίνετο ἄγνωστον δι' ἡμᾶς. Ὀρθῶς ὁ Page ὑπέλαβεν ἔθνος μικρασιατικόν.

Ζητεῖ ὁ Barner αὐτὸ εἰς τὴν Φρυγίαν, ἐγὼ ὅμως εὗρον τὸ τεκμήριον μιᾶς ἐπιγραφῆς προελθούσης ἐκ τοῦ χωρίου K o ῦ λ α, 50 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τῶν Σάρδεων εἰς τὸ βορειο-ἀνατολικὸν μέρος, λοιπὸν εἰς τὰ μέσα τῆς Λυδίας. Λέγει ἡ ἐπιγραφή, δημοσιευμένη πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν ὑπὸ τῶν Les Bas - Waddington [2].

ΜΗΝΟΓΕΝΗΣ ΑΑΚΙΟΥ
ΘΕΑ⟨Ι⟩ ΑΛΛΙΑΝΗ⟨Ι⟩
ΛΟΥΣ ΠΑΡΑΘΗΚΗΝ
ΚΑΙ ΑΠΟΛΑΒΩΝ

Εἰς τὸ τρίτον παράθεμα ὁ Ἀλκαῖος ψέγει τὸν Ἄμαρδιν ὅτι *ἀπέθυσε*

---

1. Πρβλ. τὴν παρὰ Θεόγνιδι (1203 - 4) ἄρνησιν, ὅπως θρηνήσῃ θανόντα τύραννον.

2. L e s B a s - W a d d i n g t o n, Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure II, 3, 2, nr. 699 a, σ. 219. Ἐπίσης ὁ B u e r c h n e r ἐν ἄρθρῳ Lydia, RE, παρουσιάζει (σ. 2147) αὐτὴν τὴν ἐπιγραφήν. Ὁμοίως J. K e i l, Die Kulte Lydiens (Anatolian Studies presented to W. M. Ramsay, 1923), σ. 261.

— νομίζω μεταφορικῶς εἰρημένον ἀντὶ τοῦ «προύδωκε»[1] — τὸν ποιητήν.

Εἰς τὸ τέταρτον παράθεμα λέγει ὅτι περὶ τὸν Ἄμαρδιν ἄλλοτε μὲν χαίρει, ἄλλοτε δὲ ὀργίζεται, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ παραθέματος ὅτι *«τῷ αἵματος ἔμμι τῷ σκ..... οὐδὲν ἐπαίτιος»*. Ποίου αἵματος; Ποῖος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Ἀλλιηνῶν; Τὸ πρὶν συμπότης τοῦ Ἀλκαίου ὤν; Τὸ ὄνομα, ὡς ἀνέφερα, δὲν φαίνεται ὅτι εὑρίσκομεν εἰς τὸ ἀπόσπασμα.

Διὰ νὰ τὸ ἀναζητήσωμεν, θὰ προχωρήσωμεν μεθοδικῶς καὶ λογικῶς. Ἔγινεν ὁ νέος Ἄμαρδις δημόσιος κατήγορος τοῦ γέροντος Ἀλκαίου· ἠγάπησεν οὕτω ὁ νέος τὸν νεκρόν, ἴσως καὶ ἄλλοι νέοι τὸν ἠγάπων. Ὑπώπτευσε τὸν Ἀλκαῖον αἴτιον τοῦ θανάτου· ἐφονεύθη ὁ ἀναζητούμενος ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν Μικρασίαν, τὴν Λυδίαν.

Λοιπόν, αὐτὴ ἡ σκέψις, κατηγορία καὶ ὑποψία γίνεται πιστευτὴ μόνον, ἂν καὶ ὁ ὕποπτος Ἀλκαῖος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀλλιηνῶν ἀπεδήμησεν ἐκ Μυτιλήνης, ἐπεδήμησεν εἰς τὴν Λυδίαν, ὅπερ καὶ ἔγινε πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ καθόδου. Θὰ ἐλάμβανε κάποιαν πίστιν ἡ ὑποψία καὶ ἡ δημοσία κατηγορία, ἂν ἦτο γνωστὸν παλαιὸν μῖσος, γνωστὴ παλαιὰ ἔχθρα τοῦ ζητουμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου ποιητοῦ. Ἔγινε τὸ ζητούμενον πρόσωπον τόσον περίφημον ὥστε νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ τὴν βιογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων.

Ὁ τυραννοκτόνος Ἀλκαῖος, ὁ μεγάλως χαίρων λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ Μυρσίλου (Ἀλκ. ἀπόσπ. 39 D.=332 LP.),

νῦν χρὴ μεθύσθην καί τινα πρὸς βίαν
πώνην, ἐπεὶ δὴ κάτθανε Μύρσιλος —

εἰς τὸ νέον ἀπόσπασμα γράφει νεκρολογίαν ψυχράν, δὲν ἀφήνει τοιαύτην κραυγὴν χαρᾶς. Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι ἤλλαξεν ἡ ἐποχή, ἐτελείωσεν ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννοκτονίας. Ἂν ἡμεῖς, νομίζω, μετὰ ταύτην τὴν γενικὴν καὶ λογικὴν ἐπισκόπησιν, προτείνωμεν ὅτι ὁ Πιττακὸς εἶναι τὸ ζητούμενον πρόσωπον, πάντα τὰ προειρημένα κριτήρια συμφωνοῦν. Εὑρίσκεται καὶ τὸ ὄνομά του εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν τοῦ νέου ἀποσπάσματος, καὶ δύο ἄλλα τεκμήρια βοηθοῦν εἰς ταύτην τὴν ὑποθετικὴν ἐξήγησιν.

Εὑρίσκομεν εἰς τὴν βραχεῖαν βιογραφίαν τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὸ λεξικὸν τὸ Σούδα καλούμενον, ὅτι ὁ Πιττακὸς πολὺ γέρων ὢν ἠναγκάσθη[2] νὰ στρατηγήσῃ· βεβαίως τότε ἡ Μυτιλήνη ἦτο ἐλευθέρα, ἀλλὰ ὑπάρχουν

---

1. Ἄλλως ὁ Page («You rushed away» μὲ τὴν ὁμολογίαν «the sense is indeterminable») καὶ ὁ Barner.

2. Σούδα ἐν λ. Πιττακός: *γηραιὸς δὲ ἀναγκαζόμενος στρατηγεῖν ἔφη ὡς χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι*. Δὲν ἐνδιαφέρει ἐδῶ τὸ γνωστὸν ἀπόφθεγμα, ἀλλὰ ἡ περίπτωσις, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐπινόημα ἢ εὕρημα τῆς φαντασίας.

διάφοροι ἀνάγκαι καὶ διὰ λαὸν ἐλεύθερον, μισθός, πρόσκλησις ἐξωτερικοῦ καὶ φιλικοῦ κράτους, κλπ. Ἂς φαντασθῶμεν τὸν Πιττακὸν ὡς στρατηγὸν τάγματος νέων Λεσβίων μισθοφόρων πλησίον τῶν ἐκ Λέσβου μισθοφόρων φυγάδων.

Συμφωνεῖ μὲ τὴν ὑποθετικὴν ἐξήγησίν μας καὶ τὸ ἐπιτάφιον τοῦ Πιττακοῦ, ἂν ἴσως εἶναι μεταγενεστέρας ἐποχῆς (προσέχετε εἰς τὰς πρώτας λέξεις):

οἰκείοις δακρύοις ἃ γειναμένα κατακλαίει
Πιττακὸν Ὑρραδίου Λέσβος ἀποφθίμενον [1].

«Οἰκείοις δακρύοις» αὐτὸ καθ' αὑτὸ εἶναι ὀρθὸν κατὰ τὰς ταφὰς ἑκάστου Λεσβίου, εἶναι ὅμως αὐτονόητον. Λοιπόν, δὲν πρέπει νὰ λέγεται ὡς φράσις ἀσήμαντος, χωρὶς προσωπικὴν σημασίαν. Ἔχει ὅμως τοιαύτην σημασίαν, ἂν λέγεται περὶ νεκροῦ, ἀποθανόντος εἰς ἐξωτερικὰ μέρη.

Λοιπόν, ἔθανεν ὁ Πιττακὸς ἔξω τῆς Λέσβου καὶ κατὰ ταύτην τὴν δευτερεύουσαν παράδοσιν. Συμφωνεῖ περίπου καὶ ἡ χρονολογία, ἡ ὁποία θέτει καὶ τὴν τελευτὴν τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὴν ἑπταετίαν μεταξὺ τοῦ 577 καὶ 570 καὶ ὡσαύτως τὸν πόλεμον τοῦ Ἀλυάττου πρὸς τὸν Ἀστυάγην, πόλεμον, ἐν παρόδῳ παρατηρῶ, μὴ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅμως ἱκανῶς μνημονευόμενον ὑπὸ τῶν χρονογράφων (Εὐσέβιον λέγω καὶ τὴν Ἀρμενιακὴν μετάφρασιν τῶν χρονικῶν του) [2]. Τέλος φαίνεται ὅτι ὁ Πιττακός, ὅσον χρόνον ἔζησεν, ἠναντιώθη, νὰ μὴ ἐπανέρχωνται οἱ φυγάδες Μυτιληναῖοι ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν πατρίδα. Δι' αὐτὸ ὁ θάνατος αὐτοῦ, θρηνούμενος ὑπὸ τῶν νέων, διὰ τοὺς παλαιοὺς φυγάδας ἐφαίνετο οὐχὶ κακὸν πρᾶγμα.

Οὕτω ἐτελειώσαμεν τὴν σύντομον ἐξήγησιν νεωτέρων ἀποσπασμάτων περὶ τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου, τὴν ὁποίαν προέτεινα δι' ὑμετέραν κριτικὴν ἐπισκόπησιν, διότι ἐνδιαφέρουν πολὺ τὴν προκοπὴν τῆς ἐπιστήμης προσωπικοὶ καὶ δὴ διεθνεῖς διάλογοι. Ἂν μὴ σφάλλομαι, ἀναδύουν ἐκ τοῦ πελάγους τῶν προγεγενημένων ἀρχαίων αἰώνων, ὁμοίως μὲ τεμάχια γεωμετρικῶν ἀγγείων εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, μερικὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τοῦ ἕκτου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦδε ἄγνωστα. Θὰ μᾶς βοηθήσουν

---

1. Διογ. Λαέρτιος I, 79 (πρβλ. τὴν ἔκδοσιν τοῦ H. S. Long, 1964, ὁ ὁποῖος παρέχει τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ἐπιγράμματος).

2. Εὐσέβ. πρὸς Ὀλ. 50, 4 = 577/6 π.Χ. *Astyages contra Lydos pugnat*, Εὐσέβ. Ἀρμεν. μεταφρ. πρὸς Ὀλ. 51, 2 = 574/4 π.Χ. «Adahak ἐξαπέλυσε κατὰ τῶν Λυδῶν σφοδρὸν ἀγῶνα», πρβλ. H. Kaletsch, Zur lydischen Chronologia, Historia 7, 1968, 1 κ.ἑξ., κυρίως 17· Treu, Quaderni Urbinati, ἔνθ' ἀνωτ., 28 καὶ περὶ τῆς χρηζούσης διορθώσεων χρονολογίας τοῦ Πιττακοῦ παρὰ τῷ Διογένει Λαερτίῳ (Jacoby, Komm. zu FGrH 244 F 28), αὐτόθι 20 κέξ.

νὰ καταλάβωμεν καλλίτερον τὴν ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀλκαίου προσφερομένην γενικὴν ἀπόφασιν [1] :

«πόλλακις ἐ[σ]φάλη[με]ν
[αὖτις δ' ἀ]ν[ω]ρθώθημε[ν]»

Θὰ μᾶς ὑπομνήσουν ὅτι οὐδὲ ἡ ἀρχαία λυρικὴ ἐποχὴ ἦτο ἀπηλλαγμένη ὑποψιῶν καὶ κατηγοριῶν, μίσους καὶ ἔχθρας, φυγῆς καὶ πόνου, φιλίας καὶ ἀγάπης.

Ἔμαθε κάτι ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἱστορίαν ὁ Ἀλκαῖος καὶ ἐγέλασε, κάποτε χαίρων καὶ μόνον κάποτε ὀργιζόμενος κατὰ τοῦ Ἀμάρδιος, τοῦ κατηγόρου του. Ἡ δὲ Σαπφὼ πάντως παρέχει εἰς ἡμᾶς πάντοτε παράδειγμα μετριοφροσύνης. Ἡμεῖς, ὥσπερ τὰ παιδιά, θέλομεν καὶ εὐχόμεθα νὰ ἔχωμεν ὅλα τὰ ἀρέσκοντα εἰς ἡμᾶς — καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀρεσκόντων εἶναι φυσικῶς μέγας (διὰ τὴν νεότητα πρὸ πάντων). Ἡ Σαπφὼ ὅμως εἶπε [2] *«πεδέχην δ' ἄρασθαι»*· «πρέπει νὰ εὐχώμεθα νὰ μετέχωμεν». Ποίου πράγματος; Εἴπωμεν· καὶ φιλίας καὶ ἀγάπης καὶ τύχης νὰ μετέχωμεν — κἂν παραστῇ ἀνάγκη, καὶ τῆς δυστυχίας τῶν ἄλλων.

MAX TREU

---

1. Ἀλκαῖος Ἀπ. 47, 13 - 14 D. = 76, 13 - 14 LP. (Τr., σ. 50).
2. Σαπφὼ Ἀπ. 27a, 22 D. = 16, 22 LP. (Τr., σ. 36).